

BORBA ZA ŽENSKA PRAVA U SISTEMU UNIVERZALNIH LJUDSKIH PRAVA

*Selma Ćosić²⁶⁶, docentica na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu,
Odsjek sigurnosne i mirovne studije*

Apstrakt: *Koncept ljudskih prava je koncept koji je stariji od koncepta roda. Kada govorimo o ljudskim pravima, tada govorimo o pravima koja se smatraju nedjeljivim i neotuđivim pravima svakog ljudskog bića. Ljudi se međusobno razlikuju po nekim svojim svojstvima, karakteristikama, razlikuju se po boji kože, spolu, nacionalnoj, etničkoj pripadnosti, dobu, vjeroispovijesti, bračnom statusu, socijalnoj pripadnosti, seksualnoj orijentaciji, itd. Od toga polazi i Povelja Ujedinjenih nacija iz 1945. godine koja u svom prvom članu navodi „da je jedan od osnovnih ciljeva osnivanja UN-a podsticanje poštovanja prava čovjeka i temeljnih sloboda za sve, bez razlike, s obzirom na rasu, spol, jezik ili vjeru.” (Glava I, član 1.). Međutim, borba žena za svoja ljudska prava kroz historiju čovječanstva nam ukazuje na činjenicu da se koncept ljudskih prava ne odnosi i na prava žena, to možemo vidjeti kroz mnoštvo konvencija, deklaracija i rezolucija o pravima žena. Autorica će u ovom radu prikazati kraći historijski pregled razvoja rodne politike, pravnih okvira i mehanizama za rodnu ravnopravnost koje su na globalnoj razini doprinijeli različiti dokumenti, konvencije, deklaracije i rezolucije koje su donošene na nacionalnim i nadnacionalnim nivoima, te ukazat na važnost emancipacije, obrazovanja i socijalizacije žena u današnjem društvu.*

Ključne riječi: *univerzalna ljudska prava, ženska prava, rodne politike, rodna diskriminacija, obrazovanje i socijalizacija*

Uvod

Svako ljudsko pravo kroz historiju, od robovlasničkog do suvremenog doba koje je ostvareno do danas, u pojedinim državama svijeta postignuto je do određenog stepena kroz različite oblike borbe za to ljudsko pravo. Isto važi i u pogledu borbe žena za rodnu ravnopravnost, odnosno borbu žena za njihova osnovna ljudska prava, politička, ekonomska, socijalna i druga prava.

Osnovni paradoks koji je od početka postojao u pojmu neotuđivih ljudskih prava, bio je u tome što su se ta prava prvenstveno odnosila na "čovjeka uopšte", a mi "ljude" poznajemo kao muškarce i žene, pa tako i pojam čovjeka. No, historijski kontekst nastanka i razvoja ljudskih prava ukazuje na suprotno, te se pod pravima čovjeka, odnosno ljudskim pravima, podrazumijevalo isključivo pravo muškaraca.

Danas u savremenim društvima u kojima preovladava demokratski sistem vlasti, borba žena, ženskih pokreta i nevladinih organizacija se usmjerila ka prevenciji rodno zasnovanog nasilja, seksualnog uznemiravanja, nasilja u porodici, borbi za socijalna i ekonomska prava žena. U ovom tekstu fokus je na pregledu historijsko – teorijskog doprinosa žena u borbi za njihova prava u sistemu univerzalnih ljudskih prava, kao i na ukazivanju važnosti obrazovanja, emancipacije i socijalizacije žena, kako bi unaprijedile i poboljšale svoju ulogu i status u društvu i državi.

Kako bismo razumjeli, zašto je i dalje važno boriti se za rodnu ravnopravnost žena u društvu i državi, neophodno je da se upoznamo sa historijsko – pravnim i teorijskim kontekstom razvoja rodne politike.

---

²⁶⁶ E-mail adresa: selma.cosic@fpn.unsa.ba

Historijsko - teorijski kontekst razvoja rodni politika

Historijsko – teorijski kontekst razvoja rodni politika nam omogućava uvid u višedecenijsku borbu prvenstveno za pravo glasa/biračko pravo žena, zatim na kontinuiranom i sistematskom zalaganju žena, feministica, teoretičarki, naučnica i nevladinih organizacija za prava na obrazovanje, prava na rad, pa sve do borbe žena za reproduktivna prava i prava na vlastito tijelo.

Među prvim idejama o pravima žena i njihove jednakosti sa muškarcima može se pronaći u spisu Christine de Pisan, "Grad žena" (*Le Livre de la Cite des Dames*) objavljenog davne 1405. godine, koji je neizostavan i neminovan ukoliko analiziramo općenito prava žena kroz historiju, od obrazovanja pa do uključivanja i djelovanja žena u javnoj i političkoj sferi. Spis Christine de Pisan predstavlja prvo djelo u samoj hronologiji nastanka i razvoja feminizma.

Pojam koji je od samog svog nastanka pa sve do danas jako diskutabilan i sa sobom povlači određene kontroverze, koji nailazi na mnoga nerazumijevanja kao i mnoge kritike države i društva, javnog mnijenja itd, jeste pojam feminizam²⁶⁷. Kada kažemo kritike države, to se odnosi na različite političke strukture koje kroz svoje politike imaju negativan stav prema osnovnim idejama feminizma.

Pojam feminizam je nastao potkraj devetnaestoga stoljeća kao pokret i ideologija za politiku jednakih prava žena, nakon što je Sarah Grand "skovala frazu *New Women* kako bi opisala novu generaciju žena koja traži neovisnost i prevrednovanje tradicionalnih vrijednosti" (Adamović, 2011:44). Iako, uveliko teoretičari porijeklo feminizma ili kolijevkom nastanka feminizma smatraju Zapad, feminizam se u cijelom svijetu "manifestirao kroz različite institucije odane aktivnostima u ime ženskih prava i interesa" (Ibid:41), i to na različitim dijelovima svijeta, državama, kulturama, i u krajnjoj mjeri religijama. Može se kazati, da je feminizam u teorijskom smislu doživio revoluciju upravo kroz djelo Mary Wollstonecraft pod naslovom "*Odbrana ženskih prava*" objavljenog 1792. godine. Glavna poruka i krajnji cilj njene knjige jeste podizanje svijesti i iznošenje zahtjeva za obrazovanje žena, jer bi isključivo na taj način žene postale aktivnije, obrazovanije, te povećale svoje dostojanstvo i dostigle veći stepen samostalnosti i slobode. Pored Mary Wollstonecraft neophodno je i spomenuti jedno od najutjecajnijih teorijskih djela "*Podređenost žena*" J.S. Milla, koji je još 1867. godine prvi predložio da žene dobiju pravo glasa, te pisao o nejednakosti muškaraca i žena. Njegovo zauzimanje za prava žena i nije bilo samo teorijsko, on moć analizira kao "autoritaran odnos, moć nad ženama ili odnos subordinacije, u širem sklopu njegove filozofije o društvenoj slobodi pojedinca. Ako u pravnoj podređenosti postoji prepreka za napredak i ako u društvu trebaju vladati odnosi jednakosti, onda je odnos žena i muškaraca upitan." (Ibid:42). Iako je još davne 1867. godine predlagao i upućivao na važnost da žene dobiju pravo glasa, kao jedno od osnovnih ljudskih prava, to se nije ubrzo dogodilo, do pravne realizacije njegovog zahtjeva trebalo je proći još mnogo godina.

Feminizam se u osnovi dijeli na prvi, drugi i treći val ili talas²⁶⁸, a mogu se naći podjele gdje se umjesto trećeg vala feminizma koristi termin postfeminizam²⁶⁹.

²⁶⁷ "Termin je skovao socijalutopista Šarl – Furije i u egalitarnim zajednicama, tačnije enklavama koje su stvorene na principima social – utopizma težilo se prevazilaženju tradicionalnih rodni uloga. (Popov – Momčinović, 2013:237).

²⁶⁸ „Analogija talasa se najčešće koristi u svrhu razgraničenja: kako bi se novi istorijski period razdvojio od prethodnog i time ujedno distanciralo od nekih karakteristika prethodnog talasa koje se, u novom istorijskom kontekstu, sve više posmatraju zastarelim. (Milojević, Markov, 2011:28).

²⁶⁹ „Termin postfeminizam se prvi put javio 1919. godine ali je u širu upotrebu ušao za vreme konzervativnih 80 – ih. Suzan Faludi smatra da je upotreba ovog termina kontinuirano propagirana od strane medija i da je povezana sa potrošačkom kulturom i slavljenjem lične narcisoidnosti.“ (Milojević, Markov, 2011: 34).

Prvi val feminizma²⁷⁰ je karakterizirao period borbe žena za pravo glasa. Prvi talas je nastao kao otpor unutar otpora budući da novi liberalni poredak nije ženama priznavao status građanki, već ih je reducirao na isključivo privatnu tj. domaćinsku sferu. Lišene brojnih prava (kao što je pravo glasa, pravo na razvod, na posjedovanje imovine i sl.).

Pored doprinosa spisateljice Christine de Pisan i J.S. Milla, Mary Wolstonecraft, ključna prekretnica u pitanjima pokretanja realizacije ideje da žene dobiju i steknu pravo glasa, jeste usvajanje *Deklaracije o pravima žene i građanke* (*Declaration des droits de la Femme et de la Citoyenne* – 1791. godine), koju je Olimp de Guž (*Olympe de Gouges*) štampala u vrijeme Francuske revolucije.

Deklaracija o pravima žene i građanke je prvi dokument o građanskim pravima žene u kojem se tražilo da se ženska prava izjednače s pravima muškaraca u slobodi, vlasništvu, sigurnosti i otporu tlačenju. Za žene je tražila jednak pristup svim javnim počastima, mjestima i poslovima, prema njihovim sposobnostima. Važno je naglasiti da su se ženska udruženja počela osnivati tek krajem 19 stoljeća.

Jedno od najpoznatijih imena i današnjoj široj javnosti jeste Clara Zetkin, koja je uspjela 1892. godine ući u partijska vijeća. Rose Luxemburg²⁷¹ i Clare Zetkin dio su feminističke povijesti, prema kojima tradicija svijesti o ženskim pravima odražava i dan danas.

Pri val feminizma se privodi kraju ili završava nakon što je u praksi počela realizacija ideje o ženskom pravu glasa. Pravo glasa žene su dobile najprije 1893. godine u Novom Zelandu, zatim u Kanadi, Australiji, Njemačkoj, Velikoj Britaniji, itd. Važno je naglasiti da su žene pravo glasa u bivšoj Jugoslaviji dobile 1945. godine, gdje su prvi put učestvovala na opštim izborima i to za Ustavotvornu skupštinu.

Drugi val feminizma počinje polovinom 60-ih godina i traje sve do 1980-ih godina. Ovaj vremenski okvir, kako prvog vala feminizma, tako i drugog i trećeg, se ne odnosi za sve države podjednako, jer su se ideje realizirale u različitim vremenskim periodima, svaka država je imala svoje specifičnosti i različit historijski pregled razvoja feminističke misli i njihove realizacije u praksi. Sinonim borbe za drugi val feminizma jeste borba sa problemom koji nema ime, time je zadobio etiketu radikalnosti pokušavajući izjednačiti dvije odvojene sfere života žena.

Upotreba termina drugi val feminizma pripisuje se Marsha Weinman Lear, koja je prvi puta u New York Timesu 1968. godine naglasila prelaznu promjenu feminističkih aktivnosti u SAD, Velikoj Britaniji i drugim zemljama zapadne Evrope, u odnosu na ideje prvog vala feminizma.

Predstavnice drugog vala feminizma zaključile su da ostvarena prava koja su rezultirala završetkom prvog vala "nisu istovremeno dovela i do potpune promene u rodnim odnosima moći, a bio je inspirisan i kontrakulturalnim previranjima i stvaranjem Nove levice u zapadnim društvima u tom periodu." Cilj drugog vala feminizma postaje "ne samo podela moći u postojećem društvu već i njegova radikalna promena." (Milojević, Markov, 2011:29).

²⁷⁰ "Pod prvim talasom u feminističkom kontekstu se podrazumijeva fon mišljenja i aktivizma koji zamah dobija od Francuske revolucije i u XIX vijeku. Iako se prvi talas često poistovjećuje sa sifrašizmom – tj. borbom za prava glasa za žene te se kao takav svodi na borbu žena da se uključe u novo inaugurisani politički sistem, on je bio više od toga budući da je promovisao uvide u različite prakse marginalizacije i isključivosti unutar, navodno novog, slobodnog društva koje se rađa..." (Popov – Momčinović, 2013:243).

²⁷¹ „Rosa Luxemburg – žena koja se borila za svoja uvjerenja. Rođena 1871. godine u Poljskoj. Imala je značajnu ulogu u političkoj povijesti, ali je i značajno utjecala i na ideju ravnopravnosti žena i muškaraca. Nije priznavala stereotipne uloge žena u okviru političkih organizacija. Uvijek bi se izborila za vidljivost na političkoj sceni i nije priznavala nikakva ograničenja kao posljedice pripadanja ženskom spolu. Imala je hrabrost ući u svijet politike koja je smatrano muškom sferom i izboriti se za riječ, izlagati svoje stavove i ideje i stajati iza njih. Žene je zajedno sa radničkom klasom, nacionalnim manjinama i seljacima smatrala izrabljenim društvenim skupinama.“ (www.libela.org).

Drugi val feminizma započinje knjigom "Ženska mistika" ili "Mistika ženstvenosti" autorice Betty Friedan, objavljene 1963. godine, te "Drugi pol", Simone de Beauvoir (Simon de Bovoar), objavljene 1949. godine. Glavni naglasak je stavljen na nezadovoljstvo mnogih američkih žena zbog njihovih uloga kao domaćica i majki, jer su privatne obaveze bile prepreka za posvećivanje karijeri ili bavljenje javnim poslom. "Drugi pol" Simon de Bovoar predstavlja egzistencijalističku analizu položaja žena i jednu od najutjecajnijih tekstova 20. stoljeća.

Možemo zaključiti da se prvi talas "obraćao prevashodno državi", a krajnja adresa ideja drugog talasa i "glavni entitet od kojeg se očekivalo omogućavanje promene rodni odnosa moći bila je kolektivna svest društva." (Ibid, 33). Glavna strategija promjena drugog talasa feminizma bila je usmjerena na podizanje svijesti članova cjelokupnog društva, tako da se može jasno kazati, da je i u današnjem svijetu nastavljena primjena i dopuna strategije podizanja svijesti, kako bi došlo do većeg stepena ravnopravnosti žena i muškaraca²⁷². Glavni akcenat je stavljen na nasilje u porodici koje se smatralo, a i još uvijek smatra "privatnom stvari", a ne društvenim i sigurnosnim problemom.

Pojmovi Treći val feminizma, ili postfeminizam predstavljaju sinonime koji su se počeli upotrebljavati 80-ih godina, mada nijedan od njih nije univerzalno prihvaćen i izloženi su mnogim kritikama. Period trećeg vala feminizma karakterističan je po "seksualnoj objektivaciji tijela" i pored te seksualnosti koja je ključna teza trećeg vala feminizma, i ravnoteže između privatnog i javnog, odnosno ravnoteže između profesionalizma, profesije i roditeljstva, privatne sfere, tematski, treći talas se sve više počinje da bavi rasnim i klasnim odnosima, pitanjem medija, utjecaja novih tehnologija, pitanjem globalizacije, klimatskim i demografskim promjenama, te političkim, društvenim i kognitivnim promjenama.

Valja spomenuti da se treći val feminizma još uvijek posmatra i definiira jako široko kao feministička teorija i praksa koja je nastala od strane generacija žena koje se izjašnjavaju kao feministice a rođene su od kraja 60 – ih godina. Iz toga razloga se u opus trećeg vala feminizma uključuje vrlo različit spektar post – radikalni feminizam kao što je: postmoderni, multikulturni, globalni, ekološki i kibernetički ili cyber feminizam.

U 21. stoljeću sve više smo svjedoci upotrebe i korištenja pojma feminističke etike, jer feminističke teoretičarke razvijaju različite i suprotstavljene etike i načine interpretacije. Temeljno određenje feminističke etike predstavlja "otvaranje prostora ženi i ženskosti, i to ženi i ženskosti koja bi se razlikovala od žene i ženskosti koju sputavaju i nameću strukture rodne hijerarhije, prepoznato kao racionalno nasilje." (Babić – Avdispahić, Mujkić, 2019:135). Feministička etika naglasak stavlja na ženski ethos postajanja, koji zadobija transformativni karakter kroz slobodu, autonomiju, kreacije i strasti.

Pravni kontekst

Sylvia Walby navodi da je jedan od „pravih“ i „prvih“ puteva priznavanja građanskih prava ženama utemeljio „Rimski ugovor iz 1957. godine koji je u svoje odredbe uvrstio pravedno postupanje prema ženama, a na taj ugovor, redom su se nastavili definirati i usvajati ostali zakoni. Kao na primjer, u Velikoj Britaniji slijedili su ga Zakon o jednakim plaćama 1970. godine, Zakon o spolnoj diskriminaciji iz 1975., Amandman o jednakoj vrijednosti iz 1984. godine, itd.” (2005:19). S tim da se korijeni razvoja rodni politika, i „otvaranja prostora” za žene u javnoj sferi, pa čak i u politici može ogledati i kroz razvoj feminističke misli i feminističke političke misli, odnosno kroz talase feminizma, o kojima je prethodno bilo riječi.

---

²⁷² "Važno je spomenuti, da su se u okviru drugog talasa feminizma javili otpori kod specifičnih grupa žena (npr. žena iz Trećeg svijeta, Afro - amerikanki) da Drugi talas kao i Prvi adresira uglavnom pitanja koja su ključna za žene iz tzv. Prvog svijeta, odnosno najrazvijenijih zemalja. Afro – amerikanke su tako npr. isticale da je za njih veći problem rasizam nego seksizam budući da se rod u Drugom talasu smatrao temeljnim društvenim rascijepom." (Popov – Momčinović, 2013:236).

Prve korijene razvoja rodne politike pronalazimo u deklaracijama o pravima i slobodama i nedjeljivim ljudskim pravima svakog ljudskog bića, kao što su Američka deklaracija o nezavisnosti (1776. godine) i Francuska deklaracija o pravima čovjeka i građanina (1789. godine).

U prvom talasu feminizma ključni značaj je bio u kritičkoj reakciji na naslijeđe Francuske buržoaske revolucije, koja je, iznjedrila ključni dokument: Deklaraciju o pravima čovjeka i građanina. Iako se u pomenutim deklaracijama naglašava „da se ljudi rađaju slobodni i da su jednaki u svojim pravima, one ne tretiraju ni pravno ni terminološki podjednako žene, a niti druge skupine koje su bile marginalizirane na temelju rase i prema drugim osnovama. Jer se u tadašnje vrijeme tolerisalo ropstvo, a žene nisu uživale puna građanska prava i politička prava” (Tomić, 2018:106).

Instrumenti rodne ravnopravnosti su različiti i obuhvataju: instrumente koji definišu normativni okvir (materijalno pravo i procesure), zatim implementacioni instrumenti (obuhvataju propise, podzakonske akte vlade i ministarstava) i instrumente zaštite prava, koji su neizmjerljivo važni za primjenu i poštovanje prava (prigovor, tužba, žalba, ustavna žalba).

Instrumenti koji definišu normativni okvir, kako navode Milojević i Markov, „postavljaju parametre za preduzimanje aktivnosti, a koji obuhvataju: međunarodne instrumente (univerzalni međunarodni izvori, npr. dokumenti Organizacije Ujedinjenih nacija i regionalni izvori, dokumenti Evropske Unije, Saveta Evrope i dr.), koji obuhvataju više izvora; propise unutrašnjeg prava (ustav, zakoni i podzakonski pravni akti),”(2011:289). Ti izvori uključuju konvencije koje podležu ratifikaciji, opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava, preporuke međunarodnih tela, koja nadziru primenu međunarodnih standarda ljudskih prava, praksa međunarodnih sudskih tela koja odlučuju o zaštiti ljudskih prava, i dr.

Vrlo važan segment institucionalnih mehanizama i instrumenata rodne ravnopravnosti su strategije. Strategije se razlikuju „s obzirom na sadržaj na koji su fokusirane i s obzirom na organ koji ih usvaja (vlada ili parlament).” Po sadržaju razlikuju se strategije koje se neposredno odnose na rodnu ravnopravnost (npr. nacionalni plan aktivnosti za ostvarivanje rodne ravnopravnosti) i strategije koje se odnose na druge oblasti, važne za ostvarivanje ravnopravnosti spolova (npr. strategije za smanjenje siromaštva, strategija održivog razvoja, strategija zapošljavanja i razvoja ljudskih resursa; strategija borbe protiv trgovine ljudima; strategija očuvanja i unapređenja reproduktivnog zdravlja, i dr.). Pomenute strategije su vrlo važne, naročito u postkonfliktnim društvima i državama, u kojima su žene izložene većem stepenu diskriminacije, u društvima gdje su žene sve više žrtve trgovine ljudima, nasilja u porodici, itd.

U instrumentima rodne ravnopravnosti koji definiraju normativni okvir, fokus, naglasak ćemo staviti na međunarodne pravne standarde za postizanje rodne ravnopravnosti.

Na osnovu Povelje Ujedinjenih nacija, i uloge Povjerenstva za ljudska prava koje je osnovano 1946. godine sa ulogom da izradi Prijedlog opće Deklaracije o ljudskim pravima, usvojena je i proglašena rezolucijom Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 217 A (III) 10. decembra 1948. godine Opća/Univerzalna deklaracija Ujedinjenih nacija o ljudskim pravima. U uvodnom dijelu Generalna skupština proglašava ovu Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima i ravnopravnosti muškaraca i žena kao „zajednički standard koji treba da postignu svi narodi i sve nacije da bi svaki pojedinac i svaki organ društva, imajući ovu Deklaraciju stalno na umu, težio da učenjem i vaspitavanjem doprinese poštovanju ovih prava i sloboda da bi se postupnim unutrašnjim i međunarodnim mjerama obezbijedilo njihovo opšte i stvarno priznanje i poštovanje”.

U članu 2. Deklaracije je naglašeno da svakom čovjeku pripadaju „sva prava i slobode proglašene u ovoj Deklaraciji bez ikakvih razlika u pogledu rase, boje, pola, jezika, vjeroispovijesti, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnog ili društvenog poretka, imovine, rođenja ili drugih okolnosti.” (www.osce.org/files/f/documents/2/e/88573.pdf).

Pored važne uloge pri izradi i usvajanju Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, veliki doprinos Povjerenstva za ljudska prava se ogleda i u izradi Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima i Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, usvojeni od strane Generalne skupštine 1966. godine, u kojima su razrađena i proširena prava iz Opće deklaracije.

Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima zabranjuje diskriminaciju, navodeći da sve osobe imaju jednaka prava, i da su kao takve jednake pred zakonom, te da im se pruži zaštita protiv diskriminacije po bilo kojoj osnovi. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima zahtijeva posebnu zaštitu porodice i djeteta, te se ovaj dokument posebno zalaže za humaniji odnos „prema ženama kod zasnivanja braka i porodice, insistirajući da se poštuje njihov slobodan pristanak i da se vodi računa o njihovoj zrelosti za brak” (Član 23.).

Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima zahtijeva od država da osiguraju uživanje tih prava podjednako i ženama i muškarcima (član 3.), referirajući se isključivo na „pravo na rad, pravo na pravičnu platu i jednaku nagradu za rad jednake vrijednosti bez ikakve razlike, posebno ženama moraju biti zajamčeni uslovi koji nisu lošiji od onih koja uživaju muškarci, uz jednaku nagradu za jednak rad.” Pakt sadrži i sva druga ekonomska i socijalna prava, kao npr. „pravo na pristojan život porodice, sigurnosti i higijenske uslove rada, podjednake mogućnosti unapređenja, pravo na odmor, slobodno vrijeme, itd.” (Član 7.).

Dokumenti Ujedinjenih nacija su od ključne važnosti za unapređenje rodne ravnopravnosti i priznavanje odgovornosti država koje su ratificirale određene konvencije koje se tiču zaštite u ovom slučaju ženskih ljudskih prava i prava djeteta. Pobrojat ćemo neke od konvencija koje su usvojile UN u pogledu priznavanja i zaštite prava žena: Konvencija o političkim pravima žena (1953.) kojom se utvrđuje članom 1. Konvencije aktivno biračko pravo, članom 2. pasivno biračko pravo, i pravo da žena bude na javnim dužnostima i da vrši sve javne funkcije, ustanovljene na osnovu nacionalnih zakona bez ikakve diskriminacije, pod jednakim uslovima sa muškarcima.

Konvencija o borbi protiv diskriminacije u području prosvjete (1960) kojom se pored zabrane diskriminacije prema rasi, spolu, jeziku, vjeroispovijesti, i drugim vrstama diskriminacije, zabranjuje i diskriminacija prema spolu u „korištenju” svih vrsta škola i mogućnosti obrazovanja. Usvojena je i Konvencija o državljanstvu udate/udatih žene/žena iz 1957. godine, koja tretira pitanje državljanstva (udate žene) kao pravne veze pojedinke i države, a polazeći od prava na državljanstvo proklamiranog Općom deklaracijom o ljudskim pravima. Konvencija ima 12 članova, u prvim članovima su određene suštine reguliranja prava državljanstva: „Prema članu 1. svaka država ugovornica saglasna je da (1) ni zaključenje braka (2) ni rastava braka između domaćih i stranih državljana (3) ni promjena državljanstva muža dok brak traje, neće imati ipso facto učinak na državljanstvo žene” (Banović, 2018:84).

Jedna od najznačajnijih konvencija Ujedinjenih nacija koja se striktno tiče ravnopravnosti muškaraca i žena u svim sferama društvenog djelovanja je Konvencija o uklanjanju/eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW²⁷³) iz 1979. godine usvojena od strane Generalne skupštine UN-a, a stupila na snagu 1981. godine. Važno je naglasiti i podvući da je ovo prva Konvencija koja se isključivo odnosi na zabranu, uklanjanje ili eliminaciju diskriminacije samo nad ženama u bilo je kojem aspektu ili pogledu, jer su dotadašnje Konvencije i Deklaracije bile fokusirane općenito na uklanjanju bilo koje vrste diskriminacije nad ljudima.

U članu 1. Konvencije, pojam diskriminacije nad ženama označava „bilo koju razliku, isključivanje ili ograničenja na osnovu spola, koja imaju kao posljedicu ili svrhu pogoršavanje ili poništenje priznanja, uživanja ili djelovanja žena, bez obzira na njihov bračni status, a na osnovu jednakosti žena i muškaraca, ljudskih prava i fundamentalnih sloboda u političkoj, ekonomskoj, društvenoj, kulturnoj, građanskoj ili bilo kojoj drugoj oblasti.”

---

²⁷³ CEDAW označava Convention on Elimination of All Forms of Discrimination against Women.

Sveobuhvatnost Konvencije se ogleda i po pitanjima i oblastima koje detaljno tretira, kao što su: politička prava žena prema Konvenciji (otklanjanje diskriminacije žena u političkom i javnom životu), pravo na obrazovanje žena (otklanjanje diskriminacije žena u jednakim pravima sa muškarcima u pogledu obrazovanja), pravo na rad bez diskriminacije (uklanjanje diskriminacije žena u oblasti zapošljavanja), zabrana diskriminacije žena zbog stupanja u brak ili materinstva i osiguravanja njihovog prava na rad, ravnopravnost žena i muškaraca, bračna i porodična jednakost, itd.

Konvencijom je određen i način praćenja ostvarivanja prava iz Konvencije, gdje je članom 17. predviđeno formiranje Komiteta za uklanjanje diskriminacije žena. Prema tome, države su u obavezi „radi razmatranja u Komitetu, da generalnom sekretaru UN-a podnesu izvještaj zakonodavnim, sudskim, upravnim ili drugim mjerama koje su se usvojile s ciljem primjene odredaba Konvencije, kao i o napretku ostvarenom u izvještajnom periodu” (Banović, 2018:78).

Pored CEDAW Konvencije, valja spomenuti i Deklaraciju o uklanjanju nasilja nad ženama usvojena na Generalnoj skupštini UN-a 1993. godine, Rezolucija 48/104. U Preambuli Deklaracije se navodi da pored prethodno usvojenih međunarodnih dokumenata u kojima su prava i načela zajamčena, Generalna skupština smatra da je „nasilje nad ženama prepreka postizanju jednakosti, razvoja i mira” i priznajući kako se kroz „nasilje nad ženama očituje povijesna nejednakost u odnosima moći između muškaraca i žena, a koje je dovelo do muške dominacije i diskriminacije žena te sprječavanja punog napredovanja žena, kao i da je nasilje nad ženama jedan od ključnih društvenih mehanizama, putem kojeg su žene potisnute u podređeni položaj u usporedbi sa muškarcima.” U Deklaraciji je jasno navedeno da postoji potreba da se precizno i sveobuhvatno definira pojam nasilja nad ženama, te da se odrede prava koja se trebaju primjeniti kako bi se uklonili svi oblici nasilja nad ženama.

U pravnom kontekstu neophodno je spomenuti i Pekinšku deklaraciju i Platformu za djelovanje/akciju²⁷⁴, koja je nastala kao rezultat Konferencije o ženama održane 1995. godine u Pekingu i predstavlja vrlo važan međunarodni dokument u pogledu ravnopravnosti muškaraca i žena. Ujedinjene nacije su prihvatile Platformu za djelovanje kako bi se osnažio položaj žena u svijetu, u kojoj je identificirano „dvanaest područja koja zahtijevaju akciju kako bi se pokazalo da rodna neravnopravnost ne može biti svedena samo na jednu dimenziju. Među pokazateljima su bili: siromaštvo, zdravlje, obrazovanje, nasilje, vojni sukobi, ekonomija, odlučivanje, mediji, okoliš, itd.” (Adamović, 2011:103).

Vijeće Evrope u pogledu rodnih politika, odnosno o usvajanju dokumenata koji se tiču rodne ravnopravnosti muškaraca i žena ima veliki značaj. Najveće dostignuće Vijeća Evrope se ogleda u usvajanju *Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda*, iz 1950. godine, koja je stupila na snagu 1953. godine. Cilj Vijeća Evrope je postizanje većeg jedinstva između njegovih članica i očuvanje i razvijanje osnovnih ljudskih prava i sloboda i koje su temelj pravde i mira u svijetu i koje se najbolje održavaju stvarnom političkom demokratijom.

Član 14. Konvencije se najdirektnije odnosi na zabranu diskriminacije po bilo kojoj osnovi, preciznije „uživanje prava i sloboda predviđenih u ovoj Konvenciji obezbjeđuje se bez diskriminacije po bilo kom osnovu, kao što su pol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, veza sa nekom nacionalnom manjinom, imovinsko stanje, rođenje ili drugi status”. Kako bi se obezbijedilo poštivanje prava Konvencije Članom 19. predviđeno je uspostavljanje nadzornih tijela. Nadzorna tijela su: *Evropska komisija za ljudska prava* i *Evropski sud za ljudska prava* koji je utemeljen 1959. godine, sa glavnim zadatkom i ciljem da utvrdi da li je država, prema pojedinačnim žalbama, prekršila neka od zagarantovanih prava predviđenih ovom Konvencijom.

²⁷⁴ „Platforma za djelovanje/akciju, definira sva područja u kojima je zabrinjavajući položaj žena i ženske djece zbog postojeće nejednakosti u odlučivanju, podnošenja većeg tereta siromaštva, izloženosti žena nasilju i posljedicama oružanih sukoba, nedostatka poštovanja i nedovoljne promocije i zaštite ljudskih prava žena.“ (Pekinška deklaracija, tačka 25).

Godine 1961. Vijeće Evrope je usvojilo Evropsku socijalnu povelju, koja je revidirana 1996 „uvođenjem pozitivnih mjera s ciljem postizanja ravnopravnosti spolova u obrazovanju i zapošljavanju.” (Tomić, 2018:191). U grupu normativnih instrumenata Vijeća Evrope spadaju i *Konvencija o suzbijanju trgovine ljudima*, *Konvencija o zaštiti djece od seksualnog nasilja* i *Konvencija o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici*.

Konvencija Vijeća Evrope o suzbijanju trgovine ljudima usvojena je 2005. godine, a stupila na snagu 2008. godine. Osnovni cilj Konvencije je sprečavanje i borba protiv trgovine ženama, muškarcima i djecom u cilju seksualne, radne i druge vrste iskorištavanja, kao i zaštitu žrtava i progon počinitelja. U članu 3. Konvencije tretira se pitanje i nediskriminacije i obaveza država u promovisanju rodne ravnopravnosti u procesima kreiranja i primjene implementacije pomenute Konvencije.

Konvencija za zaštitu djece od seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja iz 2007. godine, poznatija kao i Lanzarote konvencija. Osnovni i primarni cilj Konvencije je „sprečavanje i suzbijanje iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja djece, zaštitu prava djece žrtava seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja”. Konvencija, također kriminalizira „sve vrste seksualnih zločina protiv djece, uključujući seksualno zlostavljanje, krivična djela povezana s dječijom prostitucijom, dječiju pornografiju, sudjelovanje djeteta u pornografskim nastupima, moralno iskvarivanje djece te vrbovanje djece u seksualne svrhe”. (Ibid, 99).

Konvenciju o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, poznatiju kao „*Istanbulska konvencija*”. Usvajanju Istanbulske konvencije prethodile su mnoge javne rasprave, polemike, pa čak i organizacije protesta, naročito u regiji. Istanbulska konvencija je usvojena 2011. godine te zahtijeva od država da kriminalizuju različite oblike nasilja nad ženama, uključujući fizičko, seksualno i psihičko nasilje, uhođenje, seksualno uznemiravanje, sakaćenje ženskih genitalija, prisilni brak, prisilni abortus i prisilnu sterilizaciju.

Nakon sažetog i djelimičnog uvida i pregleda pravnog i normativnog okvira i konteksta o rodnoj ravnopravnosti žena, možemo zaključiti da je borba žena za njihova prava bila višedecenijska i da se univerzalna ljudska prava kroz historiju nisu odnosila i na prava žena.

Socijalne dimenzije roda i rodnih odnosa

Socijalni faktori i socijalne dimenzije su vrlo važne odrednice u razvoju ličnosti. Pod utjecajem socijalnih faktora se prvenstveno razvija i mijenja ličnost. Veliki je broj različitih vrsta socijalnih faktora od kojih zavisi njeno formiranje: porodica i porodični uslovi i odnosi, škola, grupe vršnjaka, organizacije u koje se učlanjujemo, društvo koje nas okružuje i u kojem se krećemo, literatura koju čitamo, materijalno stanje, socijalni položaj i uloga koju imamo u društvu, klasna pripadnost, kultura u kojoj odrastamo i u kojoj živimo, tradicija itd. Historijski gledano, države i društva su na osnovu svih pomenutih socijalnih faktora upravo i razvili patrijarhalne društvene vrijednosti i patrijarhalne društvene norme, prema kojima, možemo kazati još uvijek funkcioniramo i živimo. S toga, da bismo dostigli što veći stepen rodne ravnopravnosti i poboljšali položaj žene u državi i društvu neophodno je fokusirati se na socijalizaciju cjelokupnog društva.

Socijalizacija je proces koji traje cijeli život, to nije kratkoročan čin, iako je najsnažnije izražen u periodu djetinjstva, stoga, moramo početi mijenjati socijalne patrijarhalne konstrukte počevši od najmlađih generacija pa do najstarijih.

Značajan vid procesa socijalizacije jeste obrazovanje. Obrazovanje predstavlja jedno od najvažnijih i najbitnijih karika, procesa socijalnih dimenzija svakoga pojedinca/individue, u njegovom ličnom sazrijevanju, te njegovom bivstvovanju i djelovanju u porodici (kao osnovnoj čeliji jednog društva), društvu, i u krajnjoj mjeri državi. ”Ozbiljne” države i ”ozbiljno” rukovodstvo država, naročito postkonfliktnih država obrazovanje treba da smatraju jednim od prioritetnih i osnovnih ”stubova” društva, kako bi time doprinijeli što većem stepenu poštivanja i uvažavanja ljudskih prava, rodnoj i spolnoj ravnopravnosti, manjkom nacionalne netrpeljivosti i mržnje prema Drugom i Drugaćijem, itd.

Jedan, također vrlo važan aspekt socijalizacije države i društva u pogledu rodne ravnopravnosti jeste, prema Lydiji Sklevicky emancipacija²⁷⁵. Emancipacija je ključni proces i “fenomen” koji će žene “spasiti” i izvući iz patrijarhalne dominantne strukture. Šta predstavlja emancipacija? Ona je glavna karika u promjeni svijesti, prvenstveno žena o njihovom položaju, njihovim ulogama, a zatim i muškaraca, porodica, društava pa i u krajnjoj mjeri, kroz izmijene zakona, i države.

Izraz emancipacija svoje korijene pronalazi još u dubokoj prošlosti, i to iz “rimskoga prava i označava pravni akt prema kojemu se priznaje status slobodne osobe” (Nohlen, 2001:60). Dieter Nohlen smatra da u današnje zahtjeve za emancipacijom žena ulaze: “ravnopravno sudjelovanje u svim profesijama i na rukovodećim mjestima, podjela kućanskih poslova među spolovima – ili pak priznavanje kućanskoga rada žena, a u novije vrijeme se sve više govori i o seksualnoj emancipaciji žene, pravo žena na raspolaganje vlastitim tijelom.” (Ibid:61).

Emancipacija i masovno obrazovanje žena u drugoj polovini dvadesetog vijeka rezultiralo je ulaskom i većim učešćem žena u institucije koje su do tada, vijekovima bile pod muškom dominacijom ili institucije koje su nastajale po kontekstu spolne hijerarhije, čiji vrh je zauzimao isključivo muški rod. Budući da patrijarhalno društvo definira ženu po muškarcu (ali i po majčinstvu), žena se ne smatra samostalnom, nego ovisnom osobom. Emancipacijom se žene oslobađaju ovisnosti tako da mijenjaju društvene prilike, ali i svoje osobne životne uvjete dobivajući pravnu, ekonomsku, moralnu i kulturnu autonomiju i slobodu. Tako se emancipacija može odvijati na razini društva te na osobnoj razini svake pojedine žene. Emancipacijske prakse mogu obuhvatati razne elemente oslobođenja i osnaživanja putem osobnog rasta, ženske podrške ili obrazovanja. Ženski su studiji primjer emancipacijskog učenja žena koji omogućuju ženama stjecanje novih znanja o sebi i drugima i otvaraju prostore psihičke, političke i stvaralačke slobode žena.

Možemo zaključiti da su oba faktora koji utječu na proces socijalizacije ličnosti jako važna, naročito u pogledu razvoja rodni odnosa unutar društva i države. Svaki od pomenutih faktora možemo uvrstiti i analizirati sa aspekta roda, krenuvši od stanja rodni odnosa unutar porodice, utjecaj obrazovanja na razvoj rodni odnosa ili promjenu postojećeg stanja rodni uloga u državi i društvu, itd. Neizmjerne su važni sekundarni faktori u pogledu procesa socijalizacije ličnosti unutar društveno – ekonomske strukture rodni odnosa, zatim pravno – političke, etničke i nacionalne strukture rodni odnosa naročito u postkonfliktnim državama.

Zaključna razmatranja

Pojave feminizma u nekoliko talasa (tri talasa feminizma) na teorijskoj i političkoj ravni, su doprinijeli razvoju i poboljšanju rodni politika i rodni odnosa u mnogim državama u svijetu, naročito nakon osnivanja Ujedinjenih nacija i usvajanja Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima i mnogim drugim normativno pravnim instrumentima, konvencijama, deklaracijama, rezolucijama, platformama, itd.

U okviru patrijarhalne paradigme žene ili „nisu postojale u akademskom diskursu ili su se problematizovale u okviru tzv. ženskog pitanja, kao i uopšte“. Emancipacijom žene, njenim obrazovanjem, „stihijskim“ ulaskom i „prodiranjem“ u javnu sferu, nastajanjem feminističkih pokreta, ženskih i rodni studija, te drugih oblika okupljanja kroz različita udruženja i organizacije, žene su počele preispitivati „dominantni, patrijarhalni diskurs iz feminističke perspektive“ i na taj način kroz različite borbe za njihova prava doprinijele većem stepenu rodne ravnopravnosti.

Iz svega priloženog možemo zaključiti da je institucionalni okvir regulacije roda i rodni pitanja mnogo progresivniji od stanja socijalne svijesti društva u pogledu rodni odnosa i rodne ravnopravnosti. Neophodno je kroz procese socijalizacije i emancipacije utjecati na promjenu svijesti

---

²⁷⁵ „Emancipacija (emancipation), definicija pojma obuhvaća oslobođenje pojedinca/ke ili skupine ljudi od dominacije drugoga/e. Emancipacija u feminističkom smislu znači oslobođenje žene od ekonomskog, emocionalnog, političkog i društvenog oblika ovisnosti o muškarcu.“ (Borić, 2007:24).

kod cjelokupne populacije o vrijednosti i značaju ženske populacije u podizanju napretka države i društva u ekonomskom, političkom, sigurnosnom i svakom drugom domenu.

Samo obrazovanjem i odgojem se može u jednom društvu podizati svijest o potrebi uvažavanja ravnopravnosti ljudi po osnovu roda, po rasnoj, nacionalnoj, vjerskoj, spolnoj i drugim osnovama. Također kroz obrazovanje i učešće u organima civilnog društva, nevladinim organizacijama, uz proučavanja iskustava drugih zemalja, poticati "ženski aktivizam", odnosno borbu žena za njihovu rodnu ravnopravnost u društvu, u politikama općenito, u rodnim politikama, politikama obrazovanja, zapošljavanja, itd.

Literatura:

Knjige:

1. Adamović, Mirjana (2011): *Žene i društvena moć*, Zagreb, Plejada Institut za društvena istraživanja u Zagrebu;
2. Babić – Avdispahić, J., Mujkić, A. (2019): *Etika*, Udruženje za filozofiju i društveno – humanistička istraživanja "Eidos", Zenica;
3. Beridan, I. (2008): *Politika i sigurnost*, Sarajevo, Fakultet političkih nauka;
4. Borić, R. (2007): *Pojmovnik rodne terminologije prema standardima Europske unije*, Zagreb, Centar za ženske studije;
5. Gavrić, S., Ždralović, A. (2019): *Rodna ravnopravnost, Teorija, Pravo, Politike, Uvod u rodne studije za studentice i student društvenih nauka u BiH*, Sarajevski otvoreni centar i Univerzitet u Sarajevu, Pravni fakultet;
6. Milojević I., Markov, S. (2011): *Uvod u rodne teorije*, Centar za rodne studije, Univerzitet u Novom Sadu;
7. Nohlen, Dieter (2001): *Politološki rječnik država i politika*, Zagreb, Osijek, Split, Panliber;
8. Popov-Momčinović, Z. (2013): *Ženski pokret u BiH, artikulacija jedne kontrakulture*, Sarajevski otvoreni centar, Centar za empirijska istraživanja religije u Bosni i Hercegovini, Fondacija CURE;

Dokumenti:

9. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, iz 1950. Godine
10. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima
11. Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima
12. Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima; usvojena od strane Generalne Skupštine Ujedinjenih Nacija 10. decembra 1948.godine, Rezolucijom 217 (III);
13. CEDAW konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije nad ženama;
14. Konvencije o ukidanju svih oblika diskriminacije žena u SFRJ;
15. Konvencija o političkim pravima žena;
16. Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije;

Ostali izvori:

17. <http://www.libela.org/page/un-i-rodna-ravnopravnost/>;
18. <http://www.osce.org/files/f/documents/2/e/88573.pdf>.

THE STRUGGLE FOR WOMEN'S RIGHTS IN THE SYSTEM OF UNIVERSAL HUMAN RIGHTS

Abstract: *The concept of human rights is a concept that is older than the concept of gender. When we talk about human rights, we are talking about rights that are considered indivisible and inalienable rights of every human being. People differ from each other in some of their properties, characteristics, skin color, gender, nationality, ethnicity, age, religion, marital status, social affiliation, sexual orientation, etc. The Charter of the United Nations from 1945 is based on this, which states in its first article that "one of the basic goals of the establishment of the UN is to encourage respect for human rights and fundamental freedoms for all, without distinction, with regard to race, sex, language or faith." (Chapter I, Article 1.). However, the struggle of women for their human rights throughout the history of mankind points to the fact that the concept of human rights does not apply to women's rights, we can see this through the multitude of conventions, declarations and resolutions on women's rights. In this paper, the author will present a brief historical overview of the development of gender policies, legal frameworks and mechanisms for gender equality, which were contributed on a global level by various documents, conventions, declarations and resolutions adopted at the national and supranational levels, and point out the importance of emancipation, education and socialization of women in today's society.*

Keywords: *universal human rights, women's rights, gender policies, gender discrimination, education and socialization*